

تعیین راهبردهای توسعه گردشگری پایدار در نواحی ساحلی با تأکید بر گردشگری طبیعت‌محور، مطالعه موردی: منطقه ساحلی بندر مقام تا بندر حسینه در استان هرمزگان

رضا علیزاده^۱، دکتر حسن ایزدی^{۲*}، دکتر مجتبی آراسته^۳

چکیده

گردشگری طبیعت‌محور به‌عنوان یکی از انواع گردشگری می‌تواند نقش مهمی در توسعه پایدار مناطق ایفا کند و همچنین اثرات مهمی بر روی ارتقای سلامت جسمی و روحی گردشگران داشته باشد. شهرستان بندرلنگه از ظرفیت‌های طبیعی متعددی همچون سواحل شنی، صخره‌ای و مرجانی منحصربه‌فرد، جزایر متعدد، گنبد‌های نمکی و چشم‌اندازهای کوهستانی کم‌نظیر برخوردار است که حاکی از ظرفیت این شهرستان برای توسعه گردشگری طبیعت‌محور است؛ اگرچه تاکنون از این ظرفیت‌های بالقوه و بالفعل استفاده مؤثر نشده‌است. هدف این پژوهش تدوین راهبردهای توسعه گردشگری پایدار با تأکید بر گردشگری طبیعت‌محور در منطقه غرب شهرستان بندرلنگه است. بدین‌منظور، ابتدا عوامل درونی (قوت و ضعف) و بیرونی (فرصت و تهدید) با بهره‌گیری از تکنیک سوات (SWOT) و نظر متخصصان مشخص شد و براساس آن‌ها راهبردهای توسعه پایدار منطقه تعیین و در نهایت رتبه‌بندی راهبردها با استفاده از تکنیک ماتریس برنامه‌ریزی راهبردی کمی (QSPM) انجام شد. نتایج نشان می‌دهد که راهبردهایی همچون فراهم‌آوردن تجهیزات و تسهیلات گردشگری طبیعت‌محور در سواحل منطقه، ارائه تجهیزات تفریحات و ورزش‌های آبی در سواحل منطقه و هدایت گردشگران طبیعت‌محور استان فارس، جزیره کیش و کشورهای حاشیه خلیج فارس به منطقه، به ترتیب بیشترین امتیازات را به خود اختصاص دادند. یافته‌های این پژوهش می‌تواند به‌منظور برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری طبیعت‌محور و به‌دنبال آن دستیابی به توسعه پایدار در این منطقه مدنظر مدیران، تصمیم‌گیران و برنامه‌ریزان قرار گیرد.

جغرافیا و توسعه، شماره ۶۴، پاییز ۱۴۰۰
تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۸/۲۷
تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۱/۰۸
صفحات: ۱۷۷-۱۹۴

واژه‌های کلیدی:

برنامه‌ریزی راهبردی، گردشگری طبیعت‌محور، مناطق ساحلی، استان هرمزگان، شهرستان بندرلنگه.

مقدمه

زیست‌محیطی بسیاری به‌وجود آمد (Mohamadian & Mosamam, 2016: 168). گردشگری ابزار مهمی برای توسعه کسب‌وکار ملی و محلی است. در سراسر جهان دلیل اصلی تأکید بر گردشگری به‌عنوان یک راهبرد توسعه، تأثیر مثبت آن بر اقتصاد محلی و ملی است؛ به‌طوری‌که بیان می‌شود توجیه اصلی حمایت دولت‌ها، توان بالقوه آن در توسعه اقتصادی است. برای بسیاری از کشورهای درحال توسعه، گردشگری به یکی از منابع اصلی کسب درآمد ارزی خارجی تبدیل شده‌است.

گسترش فناوری‌های ارتباطی، پیشرفت وسایل حمل‌ونقل و تحولات اجتماعی-اقتصادی گسترده، منجر به رشد گردشگری از سال ۱۹۶۰ شد. گردشگری در طول دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ به موفقیت‌های اقتصادی بسیاری در کشورهای مختلف دست‌یافت. در آن دوران سیاست‌گذاران از دیگر ابعاد آن صرف‌نظر کرده بودند و تمرکز آن‌ها بر بعد اقتصادی معطوف شده بود؛ بنابراین در این دوران با وجود پیشرفت‌های اقتصادی، آسیب‌های اجتماعی و

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد، بخش شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران

۲- استادیار بخش شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران (نویسنده مسئول)

۳- استادیار بخش شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران

۳- استادیار بخش شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران

a.alizadeh@shirazu.ac.ir

izady@shirazu.ac.ir

M.arasteh@shirazu.ac.ir

پژوهش مدنظر قرار دارد، نوع خاصی از آن، یعنی گردشگری طبیعت محور است. از زمان اجرای گردشگری طبیعت محور در سراسر جهان به دلیل ناسازگاری در بینش و عمل، موضوعی به شدت بحث برانگیز بوده است. شواهد کلی بر نتایج گردشگری طبیعت محور در جهان نتایج متفاوتی را نشان می‌دهد. اگرچه نمونه‌های موفق بسیاری وجود دارد، فهرست نمونه‌های ناموفق نیز چشم‌گیر است؛ به طوری که به دلیل مشکلات ساختاری، عملیاتی و فرهنگی، در بسیاری از نقاط تبدیل به یک مشکل شده است (Das & Chatterjee, 2015: 13-14). یکی از جامع‌ترین راه‌حل‌ها برای موفقیت مربوط به پفور (Pforr) است که بیان می‌کند برای موفقیت گردشگری طبیعت محور، باید جهانی فکر کرد و محلی عمل کرد (Pforr, 2010: 69-70). وی تأکید دارد که اهداف و اصول گردشگری طبیعت محور ثابت هستند، ولی راه رسیدن به آن‌ها برای مناطق مختلف، متفاوت است و باید براساس ویژگی‌های منحصر به فرد هر منطقه برنامه‌ریزی کرد. در کشور ما با توجه به وجود تنوع جغرافیایی، قابلیت‌های زیادی برای رونق گردشگری طبیعت محور وجود دارد. از جمله مناطق مهم کشور برای رونق گردشگری طبیعت محور، منطقه غرب استان هرمزگان (حداصل بندر مقام تا بندر حسینه) است. این منطقه برخوردار از جاذبه‌های طبیعی متنوع و منحصر به فردی همچون جزایر لاوان، مارو و هندورابی، ساحل‌های بکر شنی، مرجانی و صخره‌ای، مسیرهای ساحلی تماشایی و... است که ظرفیت این منطقه برای گردشگری طبیعت محور را نشان می‌دهد؛ بنابراین هدف این پژوهش تدوین راهبردهایی برای توسعه گردشگری پایدار است. بدین منظور ابتدا وضع موجود منطقه براساس ماتریس سوات^۱ برای این نوع از گردشگری تحلیل و

در کشورهای توسعه یافته نیز درآمدهای گردشگری بین‌المللی سهم زیادی در توسعه اقتصادی دارد. میزان وابستگی اقتصاد ملی یا محلی به گردشگری با توجه به عوامل مختلف متفاوت است. با این حال به طور کلی وابستگی کشورهای کمتر- توسعه یافته نسبت به کشورهای صنعتی و توسعه یافته به گردشگری بیشتر است؛ به طوری که در کشورها و مناطق کوچک، گردشگری بخش غالب اقتصادی است (Sharpley & Telfer, 2014: 14)؛ به عنوان مثال در قبرس حدود ۲۵ درصد نیروی کار به طور مستقیم و غیرمستقیم در حوزه گردشگری مشغول به کار هستند (Sharply, 2009: 170).

گردشگری به عنوان یک ابزار اقتصادی قابل قبول، منافع اقتصادی زیادی را برای جوامع میزبان به ارمغان می‌آورد، باعث تولید درآمد و مشاغل جدید، افزایش ارزش املاک، ارائه زیرساخت‌ها و بهبود امکانات برای جوامع میزبان می‌شود و در نهایت منجر به توسعه محلی و منطقه‌ای می‌شود. از سوی دیگر می‌تواند باعث از بین رفتن منابع طبیعی، اجتماعی و فرهنگی شود، هویت محلی را تضعیف کند، میزان جرم و جنایت را افزایش دهد، وابستگی به کشورهای صنعتی را زیاد کند و مشکلات زیست محیطی غیرقابل جبران ایجاد کند (Jayawardena et al, 2008: 265). بنابراین برنامه‌ریزی باید به گونه‌ای باشد که جنبه‌های مثبت را به حداکثر و جنبه‌های منفی را به حداقل برساند.

از دهه ۱۹۸۰ با تشدید مشکلات و پدیدار شدن جنبش‌های زیست محیطی، رویکرد گردشگری پایدار ظهور کرد. تعریف سازمان تجارت جهانی از گردشگری پایدار در سال ۱۹۹۳، پاسخ به نیازهای گردشگران حاضر، در عین حفاظت و افزایش فرصت برای گردشگران آینده بود (Sharpley, 2010: 9-10). گردشگری پایدار اشکال مختلفی دارد و آنچه در این

موضوع اصلی این پژوهش است؛ به تفصیل بیان و اصول و اثرات آن ارائه شده است.

گردشگری پایدار

گردشگری پایدار به عنوان جزئی از توسعه پایدار دارای سه بُعد اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی است. پژوهشگران مختلف براساس دیدگاه خود تعاریف متفاوتی از آن ارائه کرده اند که در بخش زیر براساس ابعاد سه گانه تعاریفی ارائه شده است (جدول ۱).

استراتژی های توسعه آن بیان شده است و سپس راهبردهای برتر با استفاده از ماتریس برنامه ریزی راهبردی کمی^۱، اولویت بندی و سازمان فضایی پیشنهادی این پژوهش براساس راهبردهای برتر ارائه می شود.

مبانی نظری

در این بخش به صورت سلسله مراتبی ابتدا گردشگری پایدار تعریف شده است؛ سپس گردشگری طبیعت محور که زیرمجموعه گردشگری پایدار و

جدول ۱: تعاریف گردشگری پایدار

پژوهشگر	تعریف	بُعد
Martha, 2008: 6	سفری به مناطق طبیعی که در کنار بهبود سطح رفاه بومیان، سعی در حفظ محیط زیست دارد.	زیست محیطی
Das & Chatterjee, 2015: 14	سفر مسئولانه به مناطق طبیعی که محیط زیست را حفظ می کند و رفاه مردم محلی را بهبود می بخشد.	
Sharpley, 2010: 12	گردشگری پایدار گونه ای از گردشگری است که منابع اجتماعی و فرهنگی که گردشگری به آن ها بستگی دارد را حفاظت و تقویت می کند.	اجتماعی
Mohamadian mosammam et al, 2016: 169	گردشگری پایدار سفری، گونه ای از گردشگری است که شامل آموزش، یادگیری، احترام به فرهنگ ها و ترویج حقوق بشر است.	
Jeong, 2014: 550	گردشگری پایدار بخشی از توسعه پایدار است که توسعه اقتصادی را برای جوامع محلی به ارمغان می آورد.	اقتصادی
Ars & Bohanec, 2010: 2555	روند سفرهای کوچک و تخصصی که بازدیدکنندگان را براساس اصول پایداری با تجارب منحصر به فرد و با کیفیت عالی مواجه می سازد و منفعت اقتصادی را به همراه دارد.	

گردشگری ابعاد مختلفی دارد و به همین دلیل از نظر پژوهشگران مختلف، تعاریف متعددی بیان شده است. یکی از جامع ترین این تعاریف، مربوط به انجمن بین المللی گردشگری طبیعت محور است که بیان می دارد گردشگری طبیعت محور، سفری مسئولانه به مناطق طبیعی است که از محیط زیست حفاظت می کند و رفاه مردم محلی را بهبود می بخشد. (The International Ecotourism Society, 2019).

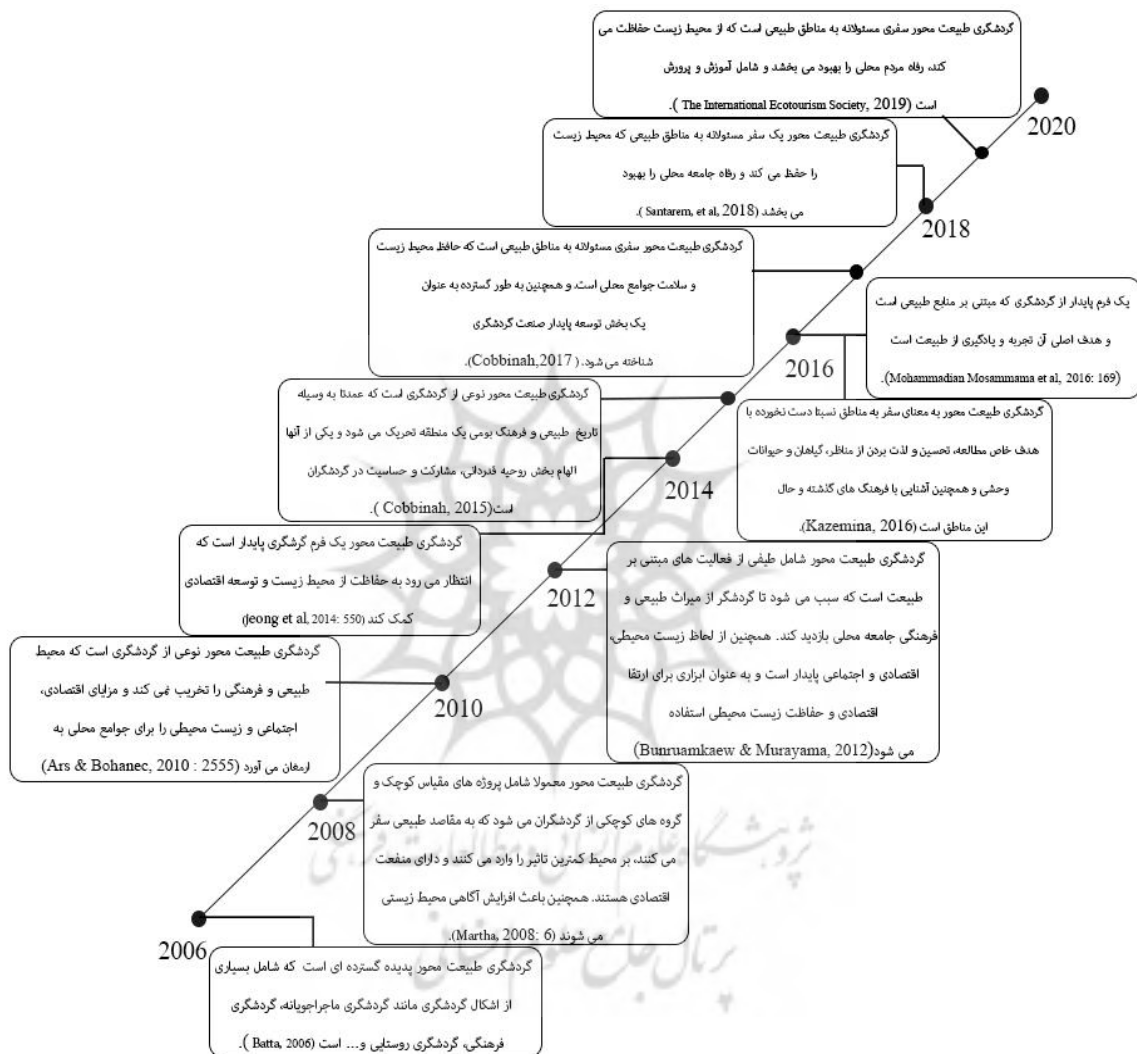
در مجموع تعریف مورد پذیرش این پژوهش از گردشگری پایدار؛ گردشگری ای است که در کنار توجه به ابعاد زیست محیطی و اجتماعی، برای جوامع محلی منافع اقتصادی داشته باشد.

گردشگری طبیعت محور

گردشگری طبیعت محور یک فرم از گردشگری پایدار است (Jeong et al, 2014: 550). این نوع از

تعاریف در بازه زمانی ۲۰۰۶ تا ۲۰۲۰ بیان شده است.

در طول زمان، گردشگری طبیعت محور تعاریف متفاوتی داشته است که در شکل ۱ تعدادی از این

شکل ۱: سیر تعاریف گردشگری طبیعت محور (۲۰۰۶ تا ۲۰۲۰)

میراث طبیعی و فرهنگی مقصد شناخته می شود و آگاهی زیست محیطی ارتقا می یابد. منفعت اقتصادی حاصل از این گردشگری به طور مستقیم و غیرمستقیم برای توانمندسازی جامعه محلی و حفاظت از طبیعت استفاده می شود. اصول گردشگری ورزشی طبیعت محور از نظر این پژوهش به شرح زیر است:

پیرو تعاریف ارائه شده در شکل ۱، گردشگری طبیعت محور در این پژوهش به شرح زیر تعریف می شود. گردشگری طبیعت محور نوعی از گردشگری در راستای پایداری است. این گردشگری اغلب به صورت گروه های کوچک و در قالب یک سفر آگاهانه و آموزنده با مشارکت مردم محلی است که باعث تعامل طبیعت و انسان می شود و از این طریق

اصول گردشگری طبیعت محور

همان‌طور که در شکل ۱ بیان شده است، گردشگری طبیعت محور دارای سه بُعد اصلی زیست‌محیطی، اجتماعی و اقتصادی است. هریک از این ابعاد نیز دارای اصول مشخصی هستند که پژوهشگران مختلف آن‌ها را بیان کرده‌اند. در جدول ۲ به تعدادی از این اصول اشاره شده است.

۱. آموزش همه‌جانبه به گردشگران، مردم محلی و متولیان گردشگری و ایجاد آگاهی زیست‌محیطی- فرهنگی؛
۲. احترام به حقوق و عقاید مادی و معنوی مردم بومی در جامعه خود؛
۳. ایجاد مزایای مالی و غیرمالی برای حفاظت از طبیعت و توانمندسازی جامعه محلی؛
۴. حداقل اثرات منفی فیزیکی، اجتماعی و... بر مقصد طبیعی و مردم بومی آن.

جدول ۲: اصول گردشگری طبیعت محور

اصول	پژوهشگر
طبیعت مبنای نگهداری/حفاظت؛ آموزش و پرورش؛ پایداری؛ توزیع مزایا؛ اخلاق/مسئولیت/آگاهی	Donohoe & Needham, 2006
مسافرت به مقصدی طبیعی؛ حداقل تأثیرگذاری؛ افزایش آگاهی محیط‌زیستی؛ دارای منفعت اقتصادی برای حفاظت از مقصد	Martha, 2008
مبتنی بر طبیعت؛ آموزش؛ پایداری	Varley & Medway, 2011
مشارکت فعال در میراث فرهنگی و طبیعی؛ مشارکت جوامع محلی در برنامه‌ریزی اکوتوریسم و کمک به رفاه آن‌ها؛ آشنایی گردشگران با میراث فرهنگی و طبیعی مقصد؛ سازماندهی گردشگران در گروه‌های کوچک	Chaminuka et al, 2012
حفاظت از محیط‌زیست؛ حفظ فرهنگ؛ مشارکت اجتماعی؛ منافع اقتصادی؛ توانمندسازی گروه‌های آسیب‌پذیر	Cobbinah, 2015
مبتنی بر طبیعت؛ از نظر زیست‌محیطی پایدار؛ سودمندی اقتصادی برای جوامع محلی؛ رضایت گردشگران	Ashok, 2017
به حداقل رساندن اثرات فیزیکی، اجتماعی، رفتاری و روانی؛ ایجاد آگاهی زیست‌محیطی؛ فرهنگی و احترام به آن؛ ارائه تجارب مثبت برای بازدیدکننده و میزبان؛ ارائه مزایای مالی مستقیم برای حفاظت از طبیعت؛ ایجاد مزایای مالی برای مردم محلی و صنعت خصوصی؛ ارائه تجارب تفسیری به‌یادماندنی به بازدیدکنندگان که به افزایش حساسیت به اوضاع و احوال سیاسی، زیست‌محیطی و اجتماعی کشورها کمک می‌کنند؛ طراحی، ساخت و اجرای امکانات اکوتوریسم با حداقل تأثیر؛ به رسمیت شناختن حقوق و عقاید معنوی مردم بومی در جامعه خود و کار با همکاری آن‌ها برای ایجاد توانمندسازی	The International Ecotourism Society, 2019

محلی مشارکت کرده‌اند، در جذب گردشگر موفق‌تر عمل شده است؛ چنانکه تعداد زیادی از بومیان و دیگر گروه‌های محلی، گردشگری طبیعت محور را به‌عنوان بخشی از راهبرد توسعه خود پذیرفته‌اند. علاقه روبه‌رشد گردشگران به یادگیری و تجربه فرهنگ‌های مختلف باعث شده که صنعت گردشگری، جوامع را در فعالیت‌های محلی خود حفظ و تقویت کند و این

به‌طور سنتی دولت به‌دنبال انکار دسترسی مردم محلی و مشارکت آن‌ها در فعالیت‌هایی است که در مناطق حفاظت‌شده طبیعی انجام می‌شود؛ در نتیجه اعضای جامعه به‌عنوان ذی‌نفع شناخته نشده و از فرصت‌های گردشگری طبیعت محور در سراسر جهان محروم شده‌اند (Drumm & Moore, 2005: 41). در مناطقی که جوامع به‌خوبی سازمان یافته‌اند و مردم

اثرات گردشگری طبیعت محور

گردشگری طبیعت محور در اواخر دهه ۱۹۸۰ به عنوان شیوه‌ای پایدار از گردشگری شناخته می‌شود و به دلیل مزایای اقتصادی، زیست‌محیطی و اجتماعی تاکنون در سراسر جهان مورد توجه قرار گرفته است. این نوع از گردشگری می‌تواند باعث حفظ و ارتقای مردم در منطقه و همچنین توسعه اقتصادی از طریق مشارکت محلی باشد. با این حال بسیاری از پژوهشگران این نوع از گردشگری را یک تعارض بین توسعه اقتصادی و حفاظت زیست‌محیطی می‌دانند (Hsu, 2019: 31)؛ بنابراین در جدول ۲ اثرات مثبت و منفی این نوع از گردشگری در سه بعد اصلی آن، یعنی فرهنگی- اجتماعی، اقتصادی و محیطی بیان شده است.

امر منجر به افزایش آگاهی جوامع از فرصت‌های ارائه شده از سوی گردشگری است. یکی از بزرگ‌ترین کمک‌های گردشگری طبیعت محور این است که می‌تواند فعالیت‌های اجتماعی را از دسته تهدید به فرصت‌ها تغییر دهد؛ یعنی فعالیت‌هایی که به توسعه پایدار و دستیابی به اهداف حفاظت از منطقه کمک می‌کند. گردشگری طبیعت محور اغلب در سازمان‌های غیردولتی حفاظتی به عنوان یک راه‌حل برای توسعه اقتصادی سازگار با منطقه به حساب می‌آید؛ اما انتظارات اجتماعی اغلب هنگامی که پروژه نتواند منافع پیش‌بینی شده را تأمین کند، مورد سوءاستفاده قرار می‌گیرد؛ بنابراین بسیار مهم است که پیش از توسعه زیرساخت‌ها، امکان موفقیت یک پروژه گردشگری طبیعت محور مورد ارزیابی قرار گیرد تا این اطمینان برای متولیان و ذی‌نفعان حاصل شود (Drumm & Moore, 2005: 41).

جدول ۳: اثرات مثبت و منفی گردشگری طبیعت محور

اثرات	فرهنگی-اجتماعی	اقتصادی	محیطی
مثبت	فراهم آوردن فرصت‌های آموزشی برای مردم محلی؛ افزایش دسترسی به خدمات؛ کاهش میزان مهاجرت؛ افزایش مشارکت اجتماعی؛ ایجاد نگرش مثبت در مردم نسبت به حفاظت از محیط زیست؛ توسعه امکانات بهداشتی؛ فرصتی برای ترویج ارزش‌ها در جوامع محلی	افزایش درآمد جامعه؛ افزایش اشتغال؛ ایجاد بازارهای محلی برای محصولات محلی؛ تولید ارز خارجی؛ افزایش درآمد مالیاتی؛ ایجاد تنوع در اقتصاد؛ بهبود اقتصاد محلی؛ کاهش فقر؛ ایجاد اشتغال	مدیریت بهتر منابع طبیعی به دلیل تولید منابع مالی؛ حفاظت از محیط زیست؛ حفظ گونه‌های در معرض خطر
	Das & Chatterjee, 2015 Bunruamkaew & Murayama, 2011 Chaminuka et al, 2012 Zhang & Lailei, 2012	Arsic et al, 2017 Das & Chatterjee, 2015 Bunruamkaew & Murayama, 2011 Chaminuka et al, 2012 Zhang & Lailei, 2012 Verdugo et al, 2016	Das & Chatterjee, 2015 Santarem et al, 2018 Chaminuka et al, 2012 Verdugo et al, 2016 Zhang & Lailei, 2012
منفی	عدم مشارکت مردم محلی؛ آسیب زدن به میراث فرهنگی؛ مناقشات استفاده از زمین بین مالکان محلی و سازمان‌های گردشگری و...؛ مهاجرت اجباری ساکنان محلی؛ افزایش جرم و ... به تبع وجود گردشگران	توزیع نابرابر درآمد	افزایش آلودگی؛ فرسایش خاک؛ جنگل‌زدایی؛ انقراض گونه‌های گیاهی
	Das & Chatterjee, 2015	Mohammadian Mosammam et al, 2016	Mohammadian Mosammam et al, 2016

شهرستان اسدآباد ارائه شده است (mohamadi et al, 197-199: 2021). همچنین در پژوهشی با عنوان تعیین راهبردهای گردشگری در توسعه مناطق روستایی براساس ماتریس ترکیبی SWOT-QSPM، رئیسی و همکاران با به کارگیری تکنیک SWOT راهبردهای گردشگری برای توسعه مناطق روستایی در شهرستان سرباز تعیین کرده‌اند و در نهایت با استفاده از ماتریس QSPM اولویت آن‌ها را تعیین کرده‌اند (Raisi et al, 2021: 298-300). همچنین «فلاح‌تبار» در پژوهشی با عنوان جایگاه گردشگری طبیعت‌محور در توسعه پایدار شهر قشم به بهره‌گیری از مدل سوات ظرفیت این نوع از گردشگری را برای توسعه این منطقه از استان هرمزگان بیان می‌دارد (Fallahatabar, 2016: 40-41). در پژوهشی دیگر «جان‌پرور و قربانی‌سپهر» بر شاخه زمین‌شناسی گردشگری طبیعت‌محور در استان هرمزگان متمرکز شدند و به بررسی و شناسایی ظرفیت‌های طبیعی، فرهنگی و تاریخی این استان پرداختند (Jan Parvar & Ghorbani Sepehr, 2016: 131).

نقطه اشتراک کلی پژوهش حاضر با پژوهش‌هایی که در سطح ملی و بین‌المللی بررسی شده در تأکید بر گردشگری طبیعت‌محور به‌عنوان ابزاری برای توسعه پایدار است. برخی از پژوهش‌ها نیز به نوع‌شناسی، بازاریابی، رتبه‌بندی و پهنه‌بندی مناطق مختلف براساس معیارهای این نوع از گردشگری پرداخته‌اند (doppolo et al, 2013: 470) که متفاوت از روند این پژوهش است. از سوی دیگر نقطه افتراق این پژوهش با سایر پژوهش‌ها در تمرکز آن بر گونه خاصی از گردشگری، یعنی گردشگری طبیعت‌محور و همچنین انطباق این گردشگری با ظرفیت‌های بالقوه و با فعل منطقه بندر مقام تا بندر حسینیه است. نکته بسیار مهم در رابطه با گردشگری طبیعت‌محور این است که نحوه به‌کارگیری آن در مناطق مختلف

باین حال به نظر می‌رسد با برنامه‌ریزی و مدیریت دقیقی که همه جنبه‌های گردشگری طبیعت‌محور، اعم از زیست‌محیطی، اجتماعی و اقتصادی را متعادل سازد، می‌توان به نتایج مطلوبی دست یافت.

پیشینه پژوهش

پژوهش‌های خارجی بسیاری در زمینه گردشگری طبیعت‌محور صورت گرفته است؛ به‌طورمثال بهیان و همکاران (۲۰۱۱) پژوهشی با عنوان «نقش گردشگری طبیعت‌محور در توسعه پایدار منطقه ساحلی اقتصادی شرق مالزی» ضمن بیان نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید به بررسی راهبردهای توسعه گردشگری طبیعت‌محور در این منطقه پرداخته‌اند (Bhuiyan et al, 2011: 545). همچنین قربانی و همکاران در پژوهشی با عنوان «راهبردهای توسعه پایدار گردشگری طبیعت‌محور با استفاده از مدل SOWT-QSPM، مطالعه موردی تالاب کاجی خراسان جنوبی» به بررسی وضعیت موجود این منطقه پرداخته‌اند و راهکارهایی برای توسعه پایدار آن ارائه داده‌اند (Ghorbani et al, 2015: 296). در پژوهش‌های داخلی نیز بر این موضوع تأکید شده است؛ به‌طورمثال موسوی و همکاران در پژوهشی به بررسی قابلیت‌ها و محدودیت‌های توسعه گردشگری طبیعت‌محور شهرستان اردکان با استفاده از مدل سوات پرداخته و در نهایت استراتژی‌های مناسب برای توسعه این نوع از گردشگری را بیان می‌دارند (Mosavi & Mosavi, 2019: 190-191). محمدی و همکاران نیز در پژوهشی با عنوان شناسایی و اولویت‌بندی راهبردهای توسعه در مناطق روستایی بر مبنای رویکرد برنامه‌ریزی استراتژیک، با به‌کارگیری تکنیک SWOT، نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید شناسایی شده و در نهایت راهبردهای توسعه

نیز بخشی از مسیر اصلی است که شهرستان پارسین را به بندرلنگه متصل می‌کند. همچنین فرودگاه‌های جزیره لاوان، جزیره کیش و شهرستان بندرلنگه در مجاورت این منطقه قرار دارند. این محدوده نسبتاً ناهموار و در دنباله رشته‌کوه زاگرس جنوبی است که دارای تعدادی رشته‌کوه با قله‌های نه‌چندان بلند و تعدادی دشت کوچک و بزرگ است. ارتفاعات شمالی و جنوبی منطقه، همگی به‌طور منظم در امتداد و موازی با ساحل دریا استقرار دارند و از ویژگی‌های منحصربه‌فرد منطقه، فاصله بسیار نزدیک ارتفاعات جنوبی منطقه با کرانه خلیج فارس است که باعث ایجاد سواحل بکر با مناظر کم‌نظیر شده‌است. توزیع ارتفاعی این شهرستان با سهمی معادل ۹۴ درصد غالباً کمتر از ۸۰۰ متر بوده و تنها سهم اندکی معادل ۶ درصد را ارتفاعات بیش از ۸۰۰ متر تشکیل داده‌است. در نزدیکی بندر حسینه، بزرگ‌ترین گنبد نمکی واقع در حاشیه ساحلی استان هرمزگان وجود دارد و همچنین رودخانه‌ای به موازات ساحل و در مجاورت ارتفاعات جنوبی در جریان است. شکل ۲ موقعیت منطقه را نشان می‌دهد. همچنین برخی از تصاویر منطقه در شکل ۳ نشان داده شده‌است.

متفاوت است و باید براساس ویژگی‌های منحصربه‌فرد هر منطقه باشد؛ بنابراین در این پژوهش همانند دو پژوهش که در سطح ملی و بین‌المللی انجام شده‌است (*Bhuiyan et al, 2011: 545; Mosavi & Mosavi, 2019: 190-191*). با بررسی نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید وضع موجود منطقه غرب استان هرمزگان (حدفاصل بندر مقام تا بندر حسینه) مورد بررسی قرار گرفته و راهبردهای توسعه پایدار این منطقه براساس ویژگی‌های آن و با تأکید بر گردشگری طبیعت‌محور بیان شده‌است.

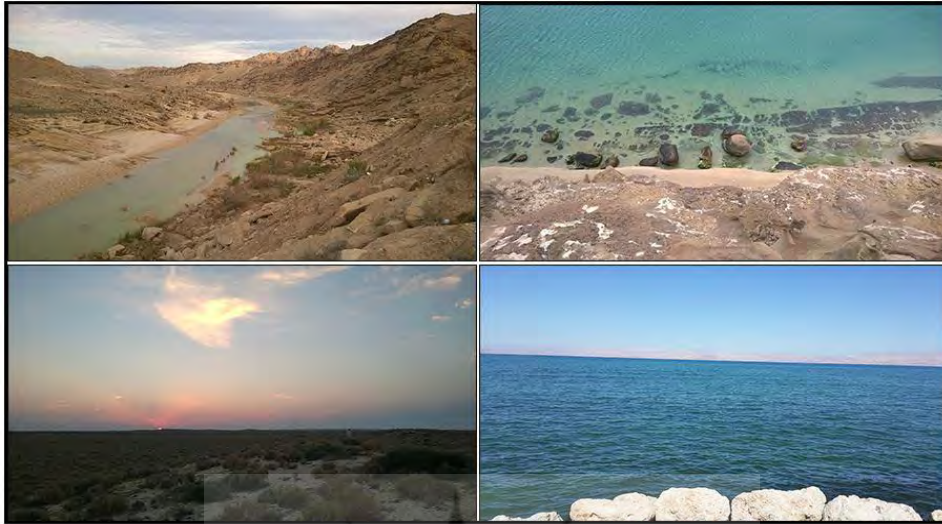
معرفی محدوده مورد مطالعه

محدوده مورد مطالعه (حدفاصل بندر حسینه بندر مقام)، بخش جنوبی و ساحلی بخش شیبکوه واقع در شهرستان بندرلنگه استان هرمزگان است که از شمال به ادامه بخش شیبکوه، از جنوب به بخش کیش، از غرب به شهرستان پارسین و از شرق به بخش مهران بندرلنگه منتهی می‌شود. محدوده مورد بررسی دارای دو نوع مسیر کنارگذر آسفالت و کنارگذر خاکی است و اغلب جاذبه‌های گردشگری طبیعت‌محور همچون ساحل‌های بکر در این مسیر قرار دارد و مسیر آسفالت

شکل ۲: محدوده مورد مطالعه

مأخذ: با استفاده از Google Maps

شکل ۳: تصاویری از محدوده مورد مطالعه

مأخذ: Authors, 2019

مواد و روش‌ها

در این پژوهش گردآوری داده‌ها با به‌کارگیری منابع معتبر علمی- پژوهشی و مطالعات میدانی (مشاهده، مصاحبه، پرسشنامه و...) صورت گرفته است. جامعه آماری این پژوهش شامل گردشگران، راهنمایان تورهای گردشگری منطقه و کارشناسان سازمان‌های متولی گردشگری در منطقه است. برای بررسی وضع موجود منطقه از تکنیک سوات استفاده شده است. این تکنیک یک روش ساختاری کارآمد است که در برنامه‌ریزی‌های راهبردی مورد استفاده قرار می‌گیرد تا ظرفیت‌ها و اولویت‌ها را برای دستیابی به راهبردهای توسعه مشخص کند. این تکنیک بر پایه تلفیق عامل‌های درونی (ضعف و قوت) و عامل‌های برون (فرصت و تهدید) برای تنظیم راهبردهای مورد نظر قرار دارد (Ghorbani et al, 2015: 290-291; Golkar, 2006: 44).

به‌منظور تدوین گویه‌ها، پژوهش‌های صورت‌گرفته در این حوزه مورد بررسی قرار گرفته است و گویه‌های به‌کاررفته در آن‌ها با مشاهدات میدانی، مصاحبه اولیه

با افراد مطلع محلی و درنهایت نظر کارشناسان برای محدوده مورد مطالعه بومی‌سازی شده است. همچنین برای اولویت‌بندی راهبردها و انتخاب بهترین راهبرد، از ماتریس برنامه‌ریزی راهبردی کمی استفاده شده است.

یافته‌های پژوهش و تجزیه و تحلیل آن‌ها

ابتدا وضع موجود با استفاده از تکنیک سوات بررسی شده؛ سپس با بهره‌گیری از ماتریس برنامه‌ریزی راهبردی کمی، راهبرد برتر مشخص شده است.

– تحلیل وضع موجود با استفاده از تکنیک سوات
تحلیل وضع موجود شامل دو گام به شرح زیر است:

– ماتریس عوامل داخلی و خارجی

برای تکمیل ماتریس عوامل داخلی و خارجی، در ستون مربوط با توجه به میزان اهمیت هر مؤلفه که براساس نتایج پرسشنامه مشخص شده است و مقایسه این مؤلفه‌ها با یکدیگر، ضریب اهمیت بین صفر و یک به آن مؤلفه اختصاص داده می‌شود.

امتیاز وزن دار از حاصل ضرب امتیاز وضع موجود در وزن نرمال شده هر مؤلفه به دست می آید (Ghorbani *et al*, 2015: 291). نتایج این گام برای عوامل داخلی در جدول ۴ و برای عوامل خارجی در جدول ۵ ارائه شده است.

مقدار این ضرایب باید به گونه ای باشد که مجموع ضرایب مؤلفه ها، یک باشد. در ستون بعدی با توجه به عالی بودن قوت ها یا فرصت ها، به ترتیب رتبه ۳ یا ۴ و به لحاظ جدی یا معمولی بودن ضعف ها یا تهدیدها، به ترتیب ۱ یا ۲ اختصاص داده می شود و در نهایت

جدول ۴: ماتریس عوامل داخلی

نمره	رتبه	ضریب	عوامل	
۰,۲۵۸	۳	۰,۰۸۶	۱- وجود پایانه های مسافری و باری هوایی، دریایی و زمینی در منطقه (فرودگاه، اسکله، پایانه و...) و همچنین وجود تسهیلات و تجهیزات اقامتی و رفاهی، بهداشتی و درمانی در بخش هایی از منطقه (هتل، اقامتگاه، مهمان پذیر و...)	قوت
۰,۲۱	۳	۰,۰۷۰	۲- وجود تسهیلات بهداشتی درمانی (مراکز بهداشتی، درمانگاه و...) و مراکز آموزشی در سطوح مختلف (دانشگاه، دبیرستان، هنرستان و...)	
۰,۳۸۴	۴	۰,۰۹۶	۳- وجود جاذبه های طبیعی متعدد (کوه ها، مناطق حفاظت شده، گنبد های نمکی، بیابان ها، چشمه ها، درخت های چند صد ساله، گونه های گیاهی و جانوری و...)	
۰,۳۸	۴	۰,۰۹۵	۴- وجود انواعی از ساحل های شنی، صخره ای و مرجانی برای توسعه گردشگری طبیعت محور	
۰,۳۶	۴	۰,۰۹۰	۵- صید و پرورش آبزیان توسط صیادان بومی و همچنین استقرار مجموعه بزرگ پرورش میگو صادراتی در منطقه	
۰,۲۰۱	۳	۰,۰۶۷	۶- آشنایی نسبی گردشگران با برخی از جاذبه های گردشگری منطقه و ارتباطات آن ها با بومیان برای مدیریت بهتر تورهای گردشگری	
۰,۳۰۸	۴	۰,۰۷۷	۷- وجود امنیت نسبی در منطقه به دلیل کنترل های محلی بومیان و نظارت نیروهای انتظامی	
۰,۱۴۸	۲	۰,۰۷۴	۸- کیفیت پایین خدمات دهی پایانه های مسافری و باری هوایی، دریایی و زمینی (فرودگاه، اسکله، پایانه و...) و همچنین سطح پایین تسهیلات و تجهیزات اقامتی و رفاهی، بهداشتی و درمانی و آموزشی در بخش هایی از منطقه (هتل، اقامتگاه، مهمان پذیر و...)	ضعف
۰,۱۵۴	۲	۰,۰۷۷	۹- آلوده بودن بخش هایی از خطوط ساحلی منطقه به دلیل فعالیت های انسانی و همچنین وارد شدن آسیب جدی به اکوسیستم دریا و همچنین گردشگری طبیعت محور به دلیل به کارگیری شیوه های ممنوع صید توسط چینی ها در خلیج فارس	
۰,۰۹	۱	۰,۰۹	۱۰- محدود شدن صید مروارید در منطقه به دلیل تهدید شدن بازار فروش مروارید ایران به دلیل روش های نوین ابداع شده در سطح جهانی و همچنین محدود شدن صید محلی ها و در نتیجه تضعیف گردشگری طبیعت محور توسط واگذاری امتیاز صید به کشورهای خارجی، از جمله چین	
۰,۱۷۶	۲	۰,۰۸۸	۱۱- کیفیت نامناسب جاده ها و دسترسی های منطقه و همچنین عدم دسترسی به آب شرب بهداشتی و گاز شهری در بخش هایی از منطقه	
۰,۱۸	۲	۰,۰۹	۱۲- نبود برنامه ریزی برای توسعه گردشگری طبیعت محور منطقه بر پایه توانایی های بالقوه و بالفعل طبیعی و انسانی منطقه	
۲,۸۴۹		۱	مجموع	

جدول ۵: ماتریس عوامل خارجی

نمره نهایی	رتبه	ضریب اهمیت	عوامل	
۰,۴۲	۴	۰,۱۰۵	۱- امکان هدایت گردشگران استان فارس، جزیره کیش و کشورهای حاشیه خلیج فارس به منطقه و همچنین امکان استفاده گردشگران مستقیم و غیرمستقیم منطقه از تسهیلات و تجهیزات اقامتی و رفاهی جزیره کیش	فرصت
۰,۳۷۶	۴	۰,۰۹۴	۲- امکان توسعه انواع گردشگری طبیعت محور بر پایه توان های بالقوه و بالفعل منطقه	
۰,۲۶۷	۴	۰,۰۸۹	۳- امکان توسعه صید و پرورش آبزیان و تلفیق آن با گردشگری طبیعت محور بر پایه توانایی صیادان بومی و همچنین استقرار مجموعه بزرگ پرورش میگوی صادراتی در منطقه	
۰,۴۰۸	۴	۰,۱۰۲	۴- افزایش توجه دولت به برنامه ریزی و سرمایه گذاری در بخش گردشگری	
۰,۲۵۵	۳	۰,۰۸۵	۵- توسعه گردشگری طبیعت محور منطقه از طریق جذب گردشگران خارجی به دلیل قیمت پایین سفر به ایران نسبت به کشورهای رقیب	
۰,۲۰۸	۲	۰,۱۰۴	۶- امکان کاهش تعداد گردشگران طبیعت محور به دلیل کیفیت نامناسب جاده ها و دسترسی های منطقه و نامطلوب بودن خدمات دهی پایانه های مسافری و باری و همچنین تسهیلات و تجهیزات ضعیف اقامتی و رفاهی و بهداشتی و درمانی	تهدید
۰,۲۰۸	۲	۰,۱۰۴	۷- امکان وارد شدن آسیب به محیط زیست منطقه به دلیل آلوده بودن بخش هایی از خطوط ساحلی منطقه به دلیل فعالیت های انسانی و امکان تشدید این روند با توسعه گردشگری طبیعت محور منطقه	
۰,۰۹۳	۱	۰,۰۹۳	۸- امکان خارج شدن سرمایه های انسانی و اقتصادی به دلیل نبود برنامه ریزی یکپارچه برای جهت دهی به این سرمایه ها	
۰,۰۷۸	۱	۰,۰۷۸	۹- امکان منسوخ شدن صید آبزیان در منطقه به دلیل تهدید شدن بازارهای فروش ایران (به دلیل روش های نوین ابداع شده در سطح جهانی) و همچنین واگذاری امتیاز صید در آب های ایران به کشورهای خارجی	
۰,۱۴	۲	۰,۰۷	۱۰- تحریم اقتصادی و تبلیغات منفی در سطح جهانی علیه ایران	
۰,۰۷۶	۱	۰,۰۷۶	۱۱- ارائه خدمات و تسهیلات مطلوب به گردشگران در مناطق تفریحی رقیب (کشورهای حوزه خلیج فارس و...)	
۲,۵۲۹		۱	مجموع	

مأخذ: Authors, 2019

یا به طور هماهنگ با یکدیگر به اجرا درمی آیند

- تدوین راهبردها

Golkar, 2006: 50). جدول ۶ این استراتژی ها را

ماتریس سوات (SWOT) امکان تدوین چهار انتخاب

بیان می کند.

یا راهبرد متفاوت را فراهم می آورد؛ البته در جریان

عمل، برخی از راهبردها با یکدیگر همپوشانی داشته

جدول ۶: استراتژی های تکنیک سوات

فهرست قوت ها (S)	فهرست ضعف ها (W)	
ناحیه ۱ (SO) - راهبرد تهاجمی	ناحیه ۳ (WO) - راهبرد انطباقی	فهرست فرصت ها (O)
ناحیه ۲ (ST) - راهبرد اقتصادی	ناحیه ۴ (WT) - راهبرد دفاعی	فهرست تهدیدها (T)

مأخذ: Golkar, 2006: 50

تهدیدات تدوین می‌شود و هدف آن به‌حداکثر رساندن نقاط قوت و به‌حداقل رساندن تهدیدات است. هدف کلی راهبرد دفاعی، کاهش ضعف‌های سیستم برای کاستن و خنثی‌سازی تهدیدها است (Golkar, 2006: 50-53). در جدول ۷ راهبردهای چهارگانه برای منطقه مورد مطالعه بیان شده‌است.

راهبرد تهاجمی برخلاف راهبرد دفاعی که یک راه‌حل واکنشی است، یک راه‌حل کنشگر محسوب می‌شود. در چنین وضعیتی سازمان با استفاده از نقاط قوت خویش برای اهداف خود گام برمی‌دارد. در راهبرد انطباقی نیز سیستم سعی دارد با کاستن از ضعف‌ها، حداکثر استفاده را از فرصت‌های موجود ببرد. راهبرد اقتضایی نیز بر پایه بهره‌گرفتن از قوت‌های سیستم برای مقابله با

جدول ۷: ماتریس سوات

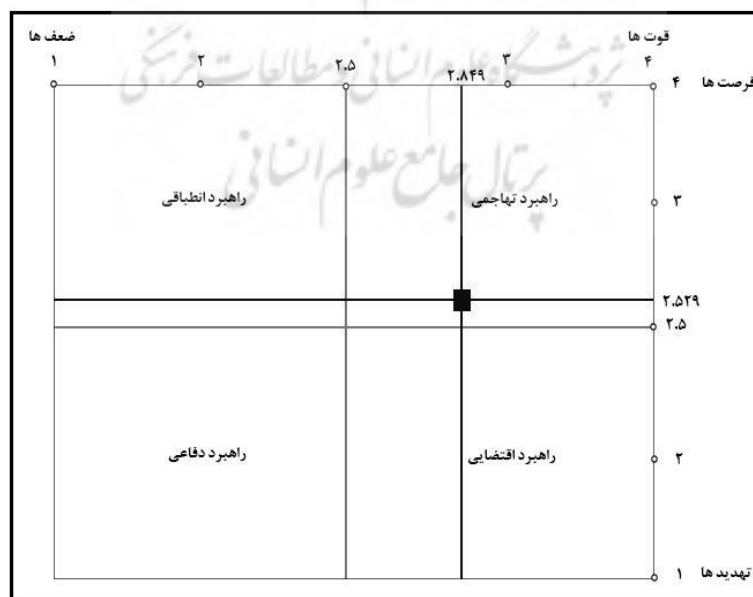
ضعف	قوت	عوامل داخلی	عوامل خارجی	
۸- کیفیت پایین خدمات‌دهی پایانه‌های مسافری و باری هوایی، دریایی و زمینی (فرودگاه، اسکله، پایانه و...) و همچنین سطح پایین تسهیلات و تجهیزات اقامتی و رفاهی، بهداشتی و درمانی در بخش‌هایی از منطقه (هتل، اقامتگاه، مهمان‌پذیر و...)	۱- وجود پایانه‌های مسافری و باری هوایی، دریایی و زمینی در منطقه (فرودگاه، اسکله، پایانه و...) و همچنین وجود تسهیلات و تجهیزات اقامتی و رفاهی، بهداشتی و درمانی در بخش‌هایی از منطقه (هتل، اقامتگاه، مهمان‌پذیر و...)	عوامل داخلی	عوامل خارجی	
۹- آلوده‌بودن بخش‌هایی از خطوط ساحلی منطقه به‌دلیل فعالیت‌های انسانی و همچنین واردشدن آسیب جدی به اکوسیستم دریا و همچنین گردشگری طبیعت‌محور به‌دلیل به‌کارگیری شیوه‌های ممنوع صید توسط چینی‌ها در خلیج فارس	۲- وجود تسهیلات بهداشتی درمانی (مراکز بهداشتی، درمانگاه و...) و مراکز آموزشی در سطوح مختلف (دانشگاه، دبیرستان، هنرستان و...)			
۱۰- محدودشدن صید مروارید در منطقه به‌دلیل تهدیدشدن بازار فروش مروارید ایران به‌دلیل روش‌های نوین ابداع‌شده در سطح جهانی و همچنین محدودشدن صید محلی‌ها و در نتیجه تضعیف گردشگری طبیعت‌محور توسط واگذاری امتیاز صید به کشورهای خارجی، از جمله چین	۳- وجود جاذبه‌های طبیعی متعدد (کوه‌ها، مناطق حفاظت‌شده، گنبد‌های نمکی، بیابان‌ها، چشمه‌ها، درخت‌های چندصدساله، گونه‌های گیاهی و جانوری و...)			
۱۱- کیفیت نامناسب جاده‌ها و دسترسی‌های منطقه و همچنین عدم دسترسی به آب شرب بهداشتی و گاز شهری در بخش‌هایی از منطقه	۴- وجود انواعی از ساحل‌های شنی، صخره‌ای و مرجانی برای توسعه گردشگری طبیعت‌محور			
۱۲- نبود برنامه‌ریزی برای توسعه گردشگری طبیعت‌محور منطقه بر پایه توانایی‌های بالقوه و بالفعل طبیعی و انسانی منطقه	۵- صید و پرورش آبزیان توسط صیادان بومی و همچنین استقرار مجموعه بزرگ پرورش میگو صادراتی در منطقه			
۵- بهبود راه‌های ارتباطی و تقویت گونه‌های حمل‌ونقلی در جهت توسعه گردشگری طبیعت‌محور منطقه	۶- آشنایی نسبی گردشگران با برخی از جاذبه‌های گردشگری منطقه و ارتباطات آن‌ها با بومیان برای مدیریت بهتر تورهای گردشگری			
۶- ایجاد و تقویت زیرساخت‌های لازم برای توسعه صید و پرورش آبزیان و گسترش گردشگری طبیعت‌محور در راستای توسعه منطقه	۷- وجود امنیت نسبی در منطقه به‌دلیل کنترل‌های محلی بومیان و نظارت نیروهای انتظامی			
۷- فراهم کردن تجهیزات ورزش‌ها و تفریحات آبی در سواحل منطقه در جهت توسعه گردشگری طبیعت‌محور	۱- هدایت گردشگران طبیعت‌محور استان فارس، جزیره کیش و کشورهای حاشیه خلیج فارس به منطقه			۱- امکان هدایت گردشگران استان فارس، جزیره کیش و کشورهای حاشیه خلیج فارس به منطقه و همچنین امکان استفاده گردشگران مستقیم و غیرمستقیم منطقه از تسهیلات و تجهیزات اقامتی و رفاهی جزیره کیش
	۲- توسعه صید و پرورش آبزیان در جهت توسعه اقتصادی و بهبود گردشگری طبیعت‌محور			۲- امکان توسعه انواع گردشگری طبیعت‌محور بر پایه توان‌های بالقوه و بالفعل منطقه
	۳- فراهم آوردن تجهیزات و تسهیلات گردشگری طبیعت‌محور در سواحل منطقه برای توسعه این نوع از گردشگری			۳- امکان توسعه صید و پرورش آبزیان و تلفیق آن با گردشگری طبیعت‌محور بر پایه توانایی صیادان بومی و همچنین استقرار مجموعه بزرگ پرورش میگوی صادراتی در منطقه
	۴- بازاربایی به‌منظور جذب گردشگران خارجی با تکیه بر جاذبه‌های منحصر به فرد منطقه و ارزان بودن سفر به ایران	۴- افزایش توجه دولت به برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری		
		۵- توسعه گردشگری طبیعت‌محور منطقه از طریق جذب گردشگران خارجی به‌دلیل قیمت پایین سفر به ایران نسبت به کشورهای رقیب		

ادامه جدول ۷

راهبردهای WT	راهبردهای ST	تهدید
۱۱- افزایش کیفیت خدمات‌دهی پایانه‌های مسافری و باری و همچنین تقویت زیرساخت‌های بهداشتی در منطقه در جهت عدم کاهش گردشگران طبیعت‌محور منطقه	۸- بهبود وضعیت زیست‌محیطی منطقه با به‌کارگیری قوانین مربوط (به‌ویژه برای گردشگران) و مشارکت مردم محلی	۶- امکان کاهش تعداد گردشگران طبیعت‌محور به دلیل کیفیت نامناسب جاده‌ها و دسترسی‌های منطقه و نامطلوب بودن خدمات‌دهی پایانه‌های مسافری و باری و همچنین تسهیلات و تجهیزات ضعیف اقامتی و رفاهی و بهداشتی و درمانی
۱۲- برطرف کردن آلودگی سواحل در جهت کاهش آسیب‌های زیست‌محیطی و تقویت گردشگری طبیعت‌محور در منطقه	۹- توسعه صید و پرورش آبزیان از طریق تقویت تجهیزات و تسهیلات موردنیاز و وضع قوانین برای محدود کردن صیادان خارجی حاضر در منطقه	۷- امکان وارد شدن آسیب به محیط‌زیست منطقه به دلیل آلوده بودن بخش‌هایی از خطوط ساحلی منطقه به دلیل فعالیت‌های انسانی و امکان تشدید این روند با توسعه بهداشت و گردشگری طبیعت‌محور منطقه
	۱۰- بهبود کیفیت ارائه خدمات حمل‌ونقل، اقامت، استانداردهای بین‌المللی	۸- امکان خارج شدن سرمایه‌های انسانی و اقتصادی به دلیل نبود برنامه‌ریزی یکپارچه برای جهت‌دهی به این سرمایه‌ها
		۹- امکان منسوخ شدن صید آبزیان در منطقه به دلیل تهدید شدن بازارهای فروش ایران (به دلیل روش‌های نوین بداع شده در سطح جهانی) و همچنین واگذاری امتیاز صید در آب‌های ایران به کشورهای خارجی
		۱۰- تحریم اقتصادی و تبلیغات منفی در سطح جهانی علیه ایران
		۱۱- ارائه خدمات و تسهیلات مطلوب به گردشگران در مناطق تفریحی رقیب (کشورهای حوزه خلیج فارس و...)

مأخذ: Authors, 2019

به منظور تشخیص نوع راهبرد محدوده مورد مطالعه، از میان راهبردهای چهارگانه تهاجمی، انطباقی، اقتضایی و دفاعی، ماتریس عوامل داخلی براساس نمره نهایی عوامل داخلی (قوت و فرصت) و عوامل خارجی (فرست و تهدید) ماتریس عوامل داخلی و خارجی به شرح شکل ۴ تدوین شده است (Earabi et al, 2014).

شکل ۴: ماتریس عوامل داخلی و خارجی

مأخذ: Author, 2019

انتخاب راهبرد برتر با استفاده از ماتریس

برنامه‌ریزی استراتژیک کمی (QSPM)

یکی از تکنیک‌ها و ابزارهای بسیار شایع در ارزیابی گزینه‌های استراتژیک و مشخص کردن جذابیت بین استراتژی‌هایی که در مرحله تصمیم‌گیری مورد استفاده قرار می‌گیرد، ماتریس برنامه‌ریزی راهبردی کمی است. این تکنیک مشخص می‌کند که کدام یک از گزینه‌های راهبردی انتخاب شده، امکان‌پذیر است و در واقع این راهبردها را اولویت‌بندی می‌کند (Lashgari et al, 2014: 730-731).

در جدول ۸ امتیاز وزن‌دار هریک از عوامل کلیدی (قوت، ضعف، فرصت و تهدید) براساس نتایج جدول ۴ و ۵ محاسبه شده‌است. همچنین امتیاز جذابیت هریک از عوامل کلیدی برای هر راهبرد از ۱ تا ۴ مشخص شده‌است. حاصل ضرب امتیاز جذابیت

در امتیاز وزن‌دار به‌عنوان امتیاز کل جذابیت هر عامل در خصوص هر راهبرد بیان شده‌است و مجموع این امتیازات به‌عنوان امتیاز نهایی هر راهبرد در نظر گرفته شده‌است. در واقع در این گام، اهمیت و میزان تأثیر هر عامل در هریک از راهبردها به‌صورت کمی محاسبه شده‌است و در نهایت مجموع این امتیازات اولویت راهبردها را برای منطقه مشخص کرده‌است. براساس نتایج جدول ۸، راهبردهای اول تا سوم به‌ترتیب «فراهم‌آوردن تجهیزات و تسهیلات گردشگری طبیعت‌محور در سواحل منطقه برای توسعه این نوع از گردشگری»، «فراهم‌کردن تجهیزات ورزش‌ها و تفریحات آبی در سواحل منطقه در جهت توسعه گردشگری طبیعت‌محور» و «هدایت گردشگران طبیعت‌محور استان فارس، جزیره کیش و کشورهای حاشیه خلیج فارس به منطقه» هستند.

جدول ۸: رتبه‌بندی راهبردهای پژوهش

عوامل کلیدی نهایی	راهبرد اول	راهبرد دوم	راهبرد سوم	راهبرد چهارم	راهبرد پنجم	راهبرد ششم	راهبرد هفتم	راهبرد هشتم	راهبرد نهم	راهبرد دهم	راهبرد یازدهم	راهبرد دوازدهم
S1	۰.۲۶	۴	۱.۰۲	۴	۱.۰۲	۴	۱.۰۲	۴	۰.۵۲	۴	۱.۰۲	۱
S2	۰.۲۱	۳	۰.۶۳	۲	۰.۴۲	۲	۰.۶۳	۳	۰.۴۲	۲	۰.۶۳	۳
S3	۰.۳۸	۴	۱.۵۴	۴	۱.۵۴	۴	۱.۵۴	۴	۰.۳۸	۱	۰.۷۷	۱
S4	۰.۳۸	۴	۱.۵۲	۴	۱.۵۲	۴	۱.۵۲	۴	۰.۷۶	۲	۰.۷۶	۲
S5	۰.۳۶	۲	۰.۷۲	۴	۱.۴۴	۴	۱.۴۴	۴	۱.۰۸	۳	۰.۷۲	۱
S6	۰.۲	۲	۰.۴	۱	۰.۲	۱	۰.۴	۲	۰.۲	۱	۰.۲	۱
S7	۰.۳۱	۴	۱.۲۳	۴	۱.۲۳	۴	۱.۲۳	۴	۱.۲۳	۴	۱.۲۳	۴
W1	۰.۱۵	۴	۰.۵۹	۴	۰.۵۹	۴	۰.۵۹	۴	۰.۲	۲	۰.۵۹	۲
W2	۰.۱۵	۳	۰.۴۶	۳	۰.۴۶	۳	۰.۴۶	۴	۰.۶۲	۳	۰.۴۶	۴
W3	۰.۰۹	۱	۰.۰۹	۱	۰.۰۹	۱	۰.۰۹	۴	۰.۳۶	۴	۰.۰۹	۱
W4	۰.۱۸	۳	۰.۵۴	۲	۰.۳۵	۲	۰.۳۵	۲	۰.۳۵	۲	۰.۳۵	۲
W5	۰.۱۸	۲	۰.۳۶	۳	۰.۵۴	۳	۰.۵۴	۲	۰.۳۶	۲	۰.۵۴	۳
O1	۰.۴۲	۴	۱.۶۸	۴	۱.۶۸	۴	۱.۶۸	۳	۰.۴۲	۱	۱.۶۸	۴
O2	۰.۳۸	۲	۰.۷۵	۲	۱.۱۳	۳	۱.۱۳	۲	۰.۷۵	۲	۰.۷۵	۲
O3	۰.۲۷	۲	۰.۵۳	۲	۱.۰۷	۴	۱.۰۷	۲	۰.۵۳	۲	۰.۲۷	۲
O4	۰.۴۱	۴	۱.۶۳	۴	۱.۶۳	۴	۱.۶۳	۲	۰.۴۱	۲	۱.۶۳	۴
O5	۰.۲۶	۴	۱.۰۲	۴	۱.۰۲	۴	۱.۰۲	۲	۰.۵۱	۲	۰.۵۱	۲
T1	۰.۲۱	۳	۰.۶۲	۲	۰.۴۲	۲	۰.۶۲	۳	۰.۴۲	۲	۰.۴۲	۲
T2	۰.۲۱	۲	۰.۴۲	۳	۰.۶۲	۳	۰.۶۲	۴	۰.۴۲	۲	۰.۴۲	۲
T3	۰.۰۹	۱	۰.۰۹	۱	۰.۰۹	۱	۰.۰۹	۲	۰.۱۹	۲	۰.۰۹	۲
T4	۰.۰۸	۱	۰.۰۸	۱	۰.۰۸	۱	۰.۰۸	۲	۰.۱۶	۲	۰.۰۸	۱
T5	۰.۱۴	۴	۰.۵۶	۴	۰.۵۶	۴	۰.۵۶	۳	۰.۴۲	۳	۰.۴۲	۳
T6	۰.۰۸	۴	۰.۳	۴	۰.۱۵	۲	۰.۲۳	۳	۰.۰۳	۴	۰.۰۳	۳
امتیاز نهایی	۱۶.۷۹۷	۱۳.۶۷۶	۱۹.۲۶۹	۱۴.۴۹۱	۱۲.۴۲	۱۳.۳۲۱	۱۸.۰۷۴	۱۳.۰۹۲	۱۳.۴۱۷	۱۴.۱۸۵	۱۴.۴۲	۱۲.۰۶۹

نتیجه

آنچه در این پژوهش مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت، تدوین راهبردهای توسعه گردشگری طبیعت‌محور در منطقه غرب شهرستان بندرلنگه (بندر مقام تا بندر حسینیه) بود. برای این منظور ابتدا گردشگری و گردشگری پایدار تعریف شد و در گام بعد تعاریف، اصول و اثرات گردشگری طبیعت‌محور در ابعاد مختلف و از نظر پژوهشگران متعدد مورد بررسی قرار گرفت. همچنین اهمیت و تأثیر گردشگری طبیعت‌محور بر توسعه مناطق محلی بیان شد. در نهایت نیز براساس مطالعات و بررسی‌های صورت‌گرفته، تعریف مدنظر این پژوهش از گردشگری طبیعت‌محور به‌عنوان چارچوب نظری، مبنای عمل قرار گرفت. سپس با استفاده از تکنیک سوات عامل‌های درونی (ضعف و قوت) و عامل‌های بیرونی (فرصت و تهدید) برای تنظیم راهبردهای موردنظر مشخص شد و با به‌کارگیری ماتریس برنامه‌ریزی راهبردی کمی بهترین راهبردها بیان شد. براساس نتایج نهایی این ماتریس راهبردهای: ۱- فراهم‌آوردن تجهیزات و تسهیلات گردشگری طبیعت‌محور در سواحل منطقه برای توسعه این نوع از گردشگری (۱۹/۱۰۱) ۲- فراهم‌کردن تجهیزات ورزش‌ها و تفریحات آبی در سواحل منطقه در جهت توسعه گردشگری طبیعت‌محور (۱۷/۸۸۶) و ۳- هدایت گردشگران طبیعت‌محور استان فارس، جزیره کیش و کشورهای حاشیه خلیج فارس به منطقه (۱۶/۴۷۴)، به‌ترتیب بیشترین امتیازات را به خود اختصاص دادند و در رتبه‌های بعدی دیگر راهبردها به شرح جدول ۸ قرار گرفتند. آنچه این پژوهش را با پژوهش صورت‌گرفته متمایز می‌کند، هدفمندبودن تعیین عوامل راهبردی داخلی و خارجی است که این مهم براساس اهداف و اصول گردشگری طبیعت‌محور

صورت گرفته‌است و این موضوع خود باعث تعیین راهبردهای هدفمندتر برای توسعه این منطقه از طریق این نوع از گردشگری می‌شود. در نهایت نیز این راهبردها با به‌کارگیری ماتریس برنامه‌ریزی راهبردی کمی و براساس تأثیر و میزان اهمیت هر عامل داخلی و خارجی برای اجرا، اولویت‌بندی شده‌است. در شکل ۵ سازمان فضایی پیشنهادی براساس راهبردها بیان شده‌است.

پیشنهاد‌های پژوهش

در مجموع می‌توان گفت نتایج این مطالعه و تعیین نقاط ضعف، قوت، فرصت و تهدیدها و همچنین تعیین و اولویت‌بندی راهبردهای گردشگری پایدار طبیعت‌محور می‌تواند در گام اول، مسیر روشنی را پیش‌روی برنامه‌ریزان، سیاست‌گذاران، مدیران و تصمیم‌گیران دولتی مرتبط با حوزه گردشگری قرار دهد تا علاوه بر تمرکز بر روی ظرفیت‌های صید و پرورش آبزیان دریایی، زمینه‌های مناسبی را برای برنامه‌ریزی، ایجاد تسهیلات و زیرساخت‌های مناسب برای گردشگری طبیعت‌محور و مهم‌تر از همه، تسهیل شرایط سرمایه‌گذاری و تشویق ورود بخش خصوصی (داخلی و خارجی) فراهم کنند. در عین حال و به‌منظور تکمیل دستاورد این پژوهش، می‌توان فرایند پژوهش‌های آتی را در قالب موضوعات زیر پیشنهاد داد:

- پیشنهاد مسیرهای گردشگری طبیعت‌محور در این منطقه؛
- شناسایی نقاط ضعف، قوت، فرصت و تهدید در زمینه انواع گردشگری طبیعت‌محور و برنامه‌ریزی راهبردی توسعه این نوع گردشگری در کل منطقه؛
- شناسایی سایر ظرفیت‌های گردشگری استان هرمزگان و تکمیل زنجیره گردشگری پایدار چهار فصل در این استان.

شکل ۵: سازمان فضایی پیشنهادی

مأخذ: Author, 2019

- Bhuiyan, M., Siwar, C., Ismail, S., & Islam, R. (2011). The Role of Ecotourism for Sustainable Development in East Coast Economic Region (ECER), Malaysia. *American Journal of Applied Sciences*, 540-546. [doi:10.3844/ajassp.2011.540-546](https://doi.org/10.3844/ajassp.2011.540-546)
- Bunruamkaew, K., & Murayama, Y. (2011). Site Suitability Evaluation for Ecotourism Using GIS&AHP: a Case Study of Surat Thani Province, Thailand. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 269-278. [doi:10.1016/j.sbspro.2011.07.024](https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2011.07.024)
- Chaminuka, p., Groeneveld, R., Selomane, A., & van Ierland, E. (2012). Tourist preferences for ecotourism in rural communities adjacent to Kruger National Park: A choice experiment approach. *Tourism Management*, 33(1), 168-176. [doi:10.1016/j.tourman.2011.02.016](https://doi.org/10.1016/j.tourman.2011.02.016)
- Cobbinah, P. (2015). Contextualising the Meaning of Ecotourism. *Tourism Management Perspectives*, 179-189. [doi:10.1016/j.tmp.2015.07.015](https://doi.org/10.1016/j.tmp.2015.07.015)
- Cobbinah, P., Amenuvor, D., Black, R., & Peprah, C. (2017). Ecotourism in the Kakum Conservation Area, Ghana: Local Politics, Practice and Outcome. *Outdoor Recreation and Tourism*, 34-44. [doi:10.1016/j.jort.2017.09.003](https://doi.org/10.1016/j.jort.2017.09.003)

منابع

- Ars, M., & Bohanec, M. (2010). Towards the Ecotourism: A Decision Support Model for the Assessment of Sustainability of Mountain Huts in the Alps. *Environmental Management*, 91(12), 2554-2564. [doi:10.1016/j.jenvman.2010.07.006](https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2010.07.006)
- Arsic, S., Nikolic, D., & Zivkovic, Z. (2017). Hybrid SWOT - ANP - FANP Model for Prioritization Strategies of Sustainable Development of Ecotourism in National Park Djerdap, Serbia. *Forest Policy and Economics*, 80, 11-26. [doi:10.1016/j.forpol.2017.02.003](https://doi.org/10.1016/j.forpol.2017.02.003)
- Ashok, S. (2017). Development of Ecotourism Sustainability Assessment Framework Employing Delphi, C&I and Participatory Methods: A Case Study of KBR, West Sikkim, India. *Tourism Management Perspectives*, 21, 24-41. [doi:10.1016/j.tmp.2016.10.005](https://doi.org/10.1016/j.tmp.2016.10.005)
- Batta, R. (2006). Evaluating Ecotourism in Mountain Areas: A Study of Three Himalayan Destinations. *International Review for Environmental Strategies*, 41-62. Retrieved from <http://pub.iges.or.jp/modules/envirolib/view.php?docid=446>

- Jeong, s., Moruno, L., Blanco, J., & Cabanillas, F(2014). An Operational Method to Supporting Siting Decisions for Sustainable Rural Second Home Planning in Ecotourism Sites. *Land Use Policy*, 41, 550-560.
[doi:10.1016/j.landusepol.2014.04.012](https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2014.04.012)
- Kazeminia, A., Hultman, M., & Mostaghel, R. (2016). Why Pay More for Sustainable Services? The Case of Ecotourism. *Business Research*, 4992-4997.
[doi:10.1016/j.jbusres.2016.04.069](https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2016.04.069)
- Lashgari, S., Antucheviciene, J., Delavari, A., & Kheirkhah, O. (2014). Using QSPM and WASPAS Methods for Determining Outsourcing Strategies. *Business Economics and Management*, 729-743.
[doi:10.3846/16111699.2014.908789](https://doi.org/10.3846/16111699.2014.908789)
- Martha, H. (2008). *Ecotourism and Sustainable Development WhoOwnsParadise?* Washington, DC: Island Press.
- Mohamadi, Y., Hedayatania, S., Hasanpoor, K., Bayanati, N. (2021). Identification and Prioritization of Development Strategies in Rural Areas Based on Strategic Planning Approach: Case Study of Asadabad Town, Hamedan Province. *Geography and Development*, 18(61), 183-204, 10.22111/j.10.22111.2021.5848 [In Persian]
- Mohammadian Mosammam, H., Sarrafi, M., Tavakoli Nia, j., & Heidari, S (2016). Typology of the Ecotourism Development Approach and an Evaluation from the Sustainability View: the Case of Mazandaran Province, Iran. *Tourism Management Perspectives*, 168-178.
[doi:10.1016/j.tmp.2016.03.004](https://doi.org/10.1016/j.tmp.2016.03.004)
- Mosavi, K., & Mosavi, A. (2019). Investigating the Potential of Tourism and Ecotourism in Ardakan City Using SWOT Model. *Environmental Science & Technology*, 179-192. [In Persian]
- Pforr, C. (2010). Concepts of Sustainable Development, Sustainable Tourism, and Ecotourism: Definitions, Principles, and Linkages. *Hospitality and Tourism*, 67-71.
[doi:https://doi.org/10.1080/15022250127788](https://doi.org/10.1080/15022250127788)
- Das, M., & Chatterjee, B. (2015). Ecotourism: A Panacea or a Predicament?. *Tourism Management Perspectives*, 14, 3-16.
[doi:10.1016/j.tmp.2015.01.002](https://doi.org/10.1016/j.tmp.2015.01.002)
- Donohoe, H., & Needham, R. (2006). Ecotourism: The Evolving Contemporary Definition. *Ecotourism*, 192-210.
[doi:10.2167/joe152.0](https://doi.org/10.2167/joe152.0)
- Drumm, A., & Moore, A. (2005). *Ecotourism Development – A Manual for Conservation Planners and Managers*. Arlington.
- Earabi, M., Hashem, A., & Nazami Vand Ghegni, H(2014). *Strategic Planning Handbook*. Tehran: Cultural Research. [In Persian]
- Fallahtabar, N. (2016). The state of ecotourism in sustainable development of Qeshm (By utilizing of SWOT model). *Regional Planning*, 29-42. [In Persian]
- Ghorbani, A., Raufirad, V., Rafiaani, P., & Azadi, H. (2015). Ecotourism Sustainable Development Strategies Using SWOT and QSPM Model: A Case Study of Kaji Namakzar Wetland, South Khorasan Province, Iran. *Tourism Management Perspectives*, 290-297.
[doi:https://doi.org/10.1016/j.tmp.2015.09.005](https://doi.org/10.1016/j.tmp.2015.09.005)
- Golkar, K. (2006). Adaptation of SWOT Analysis Technique for Application in Urban Design. *Soffeh*, 15(41), 44-65. [In Persian]
- Hsu, P.-h (2019). Economic Impact of Wetland Ecotourism: An Empirical Study of Taiwan's Cigu Lagoon Area. *Tourism Management Perspectives*, 31-40.
[doi:https://doi.org/10.1016/j.tmp.2018.10.003](https://doi.org/10.1016/j.tmp.2018.10.003)
- Ioppolo, G., Saija, G., & Salomone, R. (2013). From Coastal Management to Environmental Management: The Sustainable Eco-Tourism Program for the Mid-Western Coast of Sardinia (Italy). *Land Use Policy*, 460-471.
[doi:10.1016/j.landusepol.2012.08.010](https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2012.08.010)
- Jan Parvar, M., & Ghorbani Sepehr, A. (2016). Geotourism and Sustainable Tourism in Hormozgan Province. *Persian Gulf Cultural and Political Studies Quarterly*, 111. [In Persian]
- Jayawardena, C., Patterson, D., Choi, C., & Brain, R (2008). Sustainable Tourism Development in Niagara: Discussions, Theories, Projects and Insights. *Contemporary Hospitality Management*, 258-277.
[doi:10.1108/09596110810866082](https://doi.org/10.1108/09596110810866082)

- Raisi, A., Salarzahi, H., Sheihaki Tash, M. (2021). Determining of Tourism Strategies in Rural Development Based on QSPM-SWOT Combined Matrix (Case Study: Sarbaz county), *Geography and Development*, 18(61), 283-304, 10.22111/j10.22111.2021.5854 [In Persian]
- Santarem, F., Campos, J., Pereira, P., Hamidou, D., Saarinen, J., & Brito, J. (2018). Using Multivariate Statistics to Assess Ecotourism Potential of Water Bodies: A Case-Study in Mauritania. *Tourism Management*, 67, 34-46. [doi:10.1016/j.tourman.2018.01.001](https://doi.org/10.1016/j.tourman.2018.01.001)
- Sharpley, R. (2009). *Tourism Development and the Environment: Beyond Sustainability?*, Earthscan
- Sharpley, R. (2010). *Tourism and Sustainable Development: Exploring the Theoretical Divide*. *Sustainable Tourism*, 1-19. [doi:https://doi.org/10.1080/09669580008667346](https://doi.org/10.1080/09669580008667346)
- Sharpley, R., Telfer, D. (2014). *Tourism and Development: Concept and issues*, Channel View Publications
- The International Ecotourism Society. (2019, April 25). *The International Ecotourism Society*. Retrieved from *What is ecotourism?:* <https://ecotourism.org/what-is-ecotourism/>
- Varley, P., & Medway, D. (2011). *Ecosophy and Tourism: Rethinking a Mountain Resort*. *Tourism Management*, 902-911. [doi:10.1016/j.tourman.2010.08.005](https://doi.org/10.1016/j.tourman.2010.08.005)
- Verdugo, M., Vazquez, M., García, M., & Agüera, F (2016). The relevance of psychological factors in the ecotourist experience satisfaction through ecotourist site perceived value. *Cleaner Production*, 124, 226-235. [doi:10.1016/j.jclepro.2016.02.126](https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2016.02.126)
- Zhang, H., & Lai Lei, S. (2012). A Structural Model of Residents' Intention to Participate in ecotourism: The Case of a Wetland Community. *Tourism Management*, 33(4), 916-925. [doi:10.1016/j.tourman.2011.09.012](https://doi.org/10.1016/j.tourman.2011.09.012).